

КРАВЕЦЬКИЙ ЦЕХ І МОДА В РАННЬОМОДЕРНОМУ ЛЬВОВІ (XVI–XVIII ст.)

Н. О. Паславська

Львівське відділення Інституту української археографії
та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України
natalia_hudz@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5417-6755>

Ключові слова: кравецький цех, кравці, одяг, тканини, ціни, мода, Львів.

Публікація акцентує увагу на виробничій складовій діяльності кравецького цеху у Львові в XVI–XVIII ст. Закупівля і розподіл сировини, кравецька челядь і виробничі запити перебували під контролем цехмістрів та старших цеху. В цеху існувала спеціалізація виробництва між кравцями різних національностей. Відмінні професійні обов'язки мали також майстри та їхні челядники. Від наявного асортименту тканин, їхньої якості, удосконалення майстерності та знарядь для крою й шиття залежав розвиток кравецької галузі виробництва. Одежа слугувала не лише для щоденних практичних цілей, а й для підкреслення майнового та соціального статусу особи. Кравці у своїй роботі враховували як побажання клієнтів, так і модні тенденції у своїй галузі. Виконуючи свою роботу, кравці творили модну палітру ранньомодерного Львова.

TAILORING GUILD AND FASHION IN EARLY MODERN LVIV (16th –18th CENTURIES)

N. Paslavska

Lviv branch of the M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography
and Source Studies of the National Academy of Science of Ukraine

Key words: tailoring guild, tailors, clothes, fabrics, prices, fashion, Lviv.

The publication focuses on the production component of the tailoring guild in Lviv in the 16th – 18th centuries. Lviv tailoring corporation was a monopolist in tailoring in the local market. Royal privileges and guild charters served as a guarantee of successful production and protection of producers' rights. Purchase and distribution of raw materials, tailors and production requests were under the control of guild managers and senior guildmasters. In the guild there was a specialization of production between tailors of different nationalities. The masters and their apprentices also had excellent professional responsibilities. The development of the tailoring industry depended on the available range of fabrics, their quality, improvement of skills and tools for cutting and sewing. Clothing served not only for every day practical purposes, but also to emphasize the property and social status of the person. Tailors in their work took into account both the wishes of customers and fashion trends in their field. Doing their work, tailors created a fashionable palette of early modern Lviv. The object of this publication is not the clothes themselves, but its creators in the person of the tailoring guild, which have remained unnoticed by researchers. The purpose of the article is to present the production activities of the tailoring corporation and the peculiarities of making clothes, its varieties, sales, prices, raw materials and fashion preferences in early modern Lviv. This will allow you to look behind the scenes of tailoring and outline the fashion palette of the city and its inhabitants.

Одяг, як складова матеріальної культури та повсякденного життя людини є в цілому елементом культурної ідентичності суспільства, демонструє рівень заможності та естетичні вподобання його власника, національний, соціальний і сімейний статус особи, віддзеркалюючи також модні особливості епохи. Історія одягу представлена напрацюваннями як польських, так і українських дослідників. Зокрема, назвемо праці В. Лозинського¹, І. Турнау²,

¹ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku / wyd. drugie znacznie pomnożone z 107 rycinami w tekście. Lwów, 1892. 434 s.

² Turnau I. Odzież mieszczaństwa warszawskiego w XVIII wieku. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1967. 404 s.; Ejusdem. Rzemiosła włókiennicze, odzieżowe i skórnicze w latach 1655–1795 // Z dziejów rzemiosła warszawskiego / red. B. Grochulska i W. Prus. Warszawa, 1983. S. 167–217, 222–243, 251–269; Ejusdem. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku // Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych. Warszawa; Poznań, 1990. T. I (za rok 1989). S. 77–88; Ejusdem. European occupational dress from the fourteenth to the eighteenth century. Warsaw, 1994. 202 p.; Ejusdem. Technika polskiego krawiectwa od XIV do pierwszej połowy XIX wieku // Analecta. Warszawa, 2000. R. IX. Z. 2. S. 201–223.

А. Дронжковської¹, Г. Стельмашук², І. Кодлубай та О. Ноги³, Л. Рудик⁴, Ю. Чубик⁵ та І. Замостяник⁶. Однак, об'єктом даної публікації є не сам одяг, а його творці в особі кравецького цеху, що залишалися досі поза увагою дослідників. Саме кравці володіли правом та майстерністю виготовлення одягу. Метою статті є представити виробничу діяльність кравецької корпорації та особливості виготовлення вбрання, його різновиди, збут, ціни, сировинну базу та модні вподобання в ранньомодерному Львові. Це дозволить зазирнути за куліси кравецького ремісничого виробництва та окреслити модну палітру міста та його мешканців.

Львівська кравецька корпорація була монополістом з пошиття одягу на місцевому ринку. Гарантією успішного виробництва й захисту прав виробників слугували королівські привілеї та цехові статuti. Втім, збережені цехові документи не розкривають специфіку організації ремесла: спеціалізацію, обсяги виробництва, цінову політику, сировинну базу, прибутки від збуту виробів, шляхи реалізації товару, асортимент тощо. На жаль, цехові книги прибутків та видатків корпорації, як і суміжну цехову документацію, що фіксувала фінансову складову діяльності, на сьогодні втрачено.

Єдиним безпосереднім джерелом інформації про техніку пошиття одягу, якою мали володіти потенційні майстри, є статут цеху кравців, затверджений львівськими райцями (4 березня 1534 р.)⁷. Зокрема, в описі виконання майстерських проб читаємо про крій та пошиття білого чоловічого вбрання, жіночої сукні, церковної ризи, нашого вбрання, накидки на коня для лицарського турніру, округлого плаща, маленького намета з

однією кулею вгорі⁸. З цього переліку випливає, що кравці обшивали і світських, і духовних осіб, шили не лише одяг, а й інші вироби з тканини, необхідні в різних галузях життєдіяльності тогочасного суспільства. До кравецької спеціалізації входило також виготовлення костельних та військових хоругв, рукавиць, одягу під військової обладунки, накриття для фасаду будинків тощо⁹. Виготовляли кравці і шовкові хоругви, які були атрибутами їхнього братства¹⁰. Шили хоругви й для інших цехів (для прикладу, у 1687 р. виготовили хоругву для шевців)¹¹. Як зазначає польська дослідниця І. Турнау, перелік майстерських проб, описаних у статутах, не відображає повноти всього кравецького виробничого асортименту, який був досить широким і змінним у міру вдосконалення техніки шиття, підручних інструментів та модних тенденцій¹².

З огляду на дуалістичну основу кравецької корпорації, де спільно працювали католики (здебільшого – поляки та німці) та православні (українці), між ними існувала певна спеціалізація у виробництві. На користь такої тези свідчить те, що в рішенні магістрату щодо позову майстрів-українців на майстрів-католиків йдеться, серед іншого, і про таку вступну вимогу до українців, як уміння краяти та шити церковний одяг для православних священників¹³. Очевидно, католицькі майстри не виконували таких замовлень.

У заяві відповіді кравців-католиків на скаргу своїх православних колег з цеху (від 1 березня 1603 р.) наголошується, що українцям дозволили вступати в братство й займатися кравецтвом лише для того, щоб вони витісняли партачів, які шили та продавали грубий селянський одяг з бецького та бжезінського сукна¹⁴. Діяльність позацехових кравців завдавала економічних збитків кравецькій корпорації, тому цехмістри за рахунок українських майстрів пробували позбутися конкурентів. Отож кравці-католики і «дозволили кравцям руської нації їздити по таких ярмарках і торгувати, за-

¹ Drażkowska A. *Odzież dziecięca w Polsce w XVII i XVIII wieku*. Toruń: Wyd-wo nauk. UMK, 2007. 260 s.; Ejusdem. *Historia bielizny od XIV do końca XIX wieku*. Toruń: Wyd-wo nauk. UMK, 2017. 304 s.

² Стельмашук Г. Український стрій XIV – середини XVII століть у контексті загальноєвропейської моди та стилів // *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2001. Т. 242: Праці Секції етнографії та фольклористики. С. 189–202.

³ Кодлубай І., Нога О. Нариси з історії львівської моди кінця XIII – початку XX століть. Історико-мистецтвознавчий аспект. Львів, 1999. 156 с.

⁴ Рудик Л. Р. Костюм вищих станів суспільства Львова XVII–XVIII ст. у збірках львівських музеїв та історичного архіву // *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2007. № 6. С. 144–153.

⁵ Чубик Ю. Чоловічий шляхетський одяг як невід'ємний елемент матеріального життя волинської шляхти XVI–XVII ст. (за документами ранньомодерної Волині) // *Україна у світовій історії*. 2014. № 4 (53). С. 83–97.

⁶ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. // *Народознавчі зошити*. Львів, 2016. № 4. С. 873–883.

⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАУЛ). Ф. 52. Оп. 2. Спр. 613. Арк. 55 зв.–56 зв.

⁸ Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій Львова: [Зб. док.] / упоряд. М. Капраль. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. С. 365.

⁹ Brożyna G., Kossakowska-Jarosz K. *Manuskrypt cechu krawców ze zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu*. Edycja krytyczna. Opole: Archiwum Państwowe w Opolu, 2016. S. 70–108.

¹⁰ Косів Р. Іконографія українських цехових хоругв XVIII–XIX ст. // *Пам'ятки України. Історія та культура*. Науковий часопис. К., 2008. № 2. С. 86–90.

¹¹ Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. Львів, 2012. С. 65.

¹² Turnau I. *Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku*. S. 85.

¹³ Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.: Зб. док. / під ред. Я. П. Кіся. Львів: Видавництво Львівського університету, 1961. С. 26.

¹⁴ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 26. Арк. 931–936.

бирати (вироби від) партачів, щоб вони тільки самі робили такі грубі одяги, їх продавали і з того жили. [...] ще досі у Львові те зберігається, що старші кравці руської віри не роблять жодних інших одягів і шат, як тільки ті опасанки і грубий одяг, і тим задовольняються»¹. Натомість католицькі майстри звинувачували українських у тому, що ті «кинулися до тонкої роботи, яку їм кравці-католики слушно на підставі цього забороняють»².

Як перекоонуємося, є підстави міркувати, що католицька більшість на ґрунті етно-конфесійного чинника намагалася усунути своїх конкурентів від прибуткових замовлень. Закупівля і розподіл сировини, кравецька челядь та виробничі запити перебували під контролем цехмістрів та старших цеху, котрі нерідко надуживали своїми перевагами, а українські майстри свідомо не залучалися до тонкої й дорогої роботи, що розхищувало їхнє матеріальне становище. Про таку своєрідну спеціалізацію в кравецькому ремеслі згадують також Л. Харевічова³ та Я. Кісь⁴.

Дослідниця І. Турнау вказує, що внутрішньоцехова спеціалізація в кравецькому ремеслі була типовою для європейських цехів⁵. Для прикладу, в угорських землях між кравцями існував поділ на такі підфахи: майстри німецького одягу, угорського одягу, білизни⁶, жіночих суконь і дешевого вбрання⁷. Окрім чоловічого та жіночого одягу, кравці виготовляли дитячий, який вирізнявся своїми розмірами й певними особливостями⁸. Існував також поділ на майстрів народного та міщанського костюмів⁹. Традиційно відокремлювалися роботи в цеху на задоволення потреб індивідуальних клієнтів і виготовлення масової продукції, т. зв. «тандети», яку зазвичай реалізовували на ярмарках чи торгах¹⁰. Саме на таких виробках спеціалізувалися й передміські партачі та євреї, збуваючи її гуртом купцям чи самостійно на ринку. «Тандет-

никами» в кравецькому цеху у Львові ставали переважно українські майстри.

Цікавою є інформація, що міститься в книзі протоколів дрогобицького кравецького цеху. Там перелічено не лише імена усіх міських майстрів, що працювали в братстві, а й вказано проти кожного імені операцію, яку він виконував. Згідно із записами, рідко хто з майстрів мав право шити цілий виріб, а зазвичай кожен кравець виконував відведену йому операцію. Один майстер міг шити рукав, інший пришивати кишені, третій – петлиці тощо¹¹.

Поділ на підфахи простежується також в інших львівських цехах. У шевській корпорації працювали «сап'яники» (виробники дорогого взуття), «чорні» (виконавці переважно військових замовлень) та «італійські» (виробники легкого взуття: сандалі, черевиків, мештів) майстри¹². На думку М. Капралю, саме чітка спеціалізація в ремеслі була запорукою успішного виробництва і протистояння із внутрішніми та зовнішніми конкурентами¹³.

Існував розподіл праці між майстрами та їхніми челядниками. Зазвичай майстер брав заміри від своїх клієнтів, кроїв тканину, а підмайстри та учні займалися шиттям¹⁴. У випадку ж особливих замовлень, коли костюм виготовлявся для заможних осіб та з дорогої тканини, майстер зводив участь кравчиків до мінімуму, виконуючи роботу самостійно. Приватний одяг кравці шили з тканин, якими забезпечували їх клієнти, тому підхід мав бути раціональним і до крою, і до шиття. Якщо ж замовнику виріб не сподобався, майстер мав компенсувати витрати з власної кишені¹⁵.

Якщо для окремих замовлень кравці знімали заміри особисто, то масове виробництво передбачало певну стандартизацію. Уніфікація розмірів та наявність ескізів до них пришвидшувала процес шиття¹⁶. В європейських цехах побутовала практика створення кравецьких книг як своєрідних підручників для навчання ремесла¹⁷. Ці книжки містили рисунки одягу та всю необхідну інформацію для крою й пошиття того чи того зразка. Перший

¹ Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст. С. 104.

² Там само. С. 104.

³ Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbiorowej. Lwów: Wyd-wo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, 1929. S. 87.

⁴ Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.). Львів: Вид-во ЛДУ, 1968. С. 96.

⁵ Turnau I. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku. S. 77.

⁶ Drązkowska A. Historia bielizny od XIV do końca XIX wieku. 304 s.

⁷ Turnau I. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku. S. 78.

⁸ Drązkowska A. Odzież dziecięca w Polsce w XVII i XVIII wieku. 260 s.

⁹ Turnau I. Odzież mieszczaństwa warszawskiego w XVIII wieku. 404 s.; Ejusdem. Rzemiosła włókiennicze, odzieżowe i skórnicze w latach 1655–1795. S. 167–217, 222–243, 251–269.

¹⁰ Turnau I. Odzież mieszczaństwa warszawskiego w XVIII wieku. S. 77–84.

¹¹ Тимошенко Л. Книга протоколів дрогобицького кравецького цеху (XV – початок XIX ст.): загальна характеристика та інформативний потенціал пам'ятки // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2017. Вип. 3. С. 23–24, 26–27.

¹² Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. С. 153–154.

¹³ Там само. С. 169.

¹⁴ Turnau I. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku. S. 80.

¹⁵ Arłamowski K. Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce. Przemysł: Odbito czcionkami Drukarni Jana Łazora, 1931. S. 165.

¹⁶ Turnau I. Technika polskiego krawiectwa od XIV do pierwszej połowy XIX wieku. S. 205.

¹⁷ Turnau I. European occupational dress from the fourteenth to the eighteenth century. 202 p.

такий підручник був виданий у Мадриді 1580 р.¹. Відомі рисунки з познанських кравецьких книг, опубліковані І. Турнау², та з м. Ополе³. Для вивчення львівської кравецької корпорації не збереглося схожих джерел, однак вони також могли існувати.

Від наявного асортименту тканин, їхньої якості, удосконалення майстерності та знарядь для крою й шиття залежав розвиток кравецької галузі виробництва. Відповідно до матеріалу потрібно було застосовувати спеціальні голки різної довжини та товщини, т. зв. кравецькі. Їх робили у львівському цеху голкарів. Про це дізнаємося з цехового статуту від 12 жовтня 1634 р., згідно з яким кожен підмайстер, котрий хоче стати майстром, «мусить робити штуку [...] півтори тисячі голок. Зокрема 500 кушнірських голок, 500 шевських голок, 500 кравецьких голок»⁴. У статуті подано також опис цих голок: «у кравецькій (вушко має бути) висічено; у такої проби кінець і вушко (голки) повинні бути вільними. Середина у неї має бути дуже міцна, (голка) не гранчаста, але напильником виполірована»⁵. Нитки для шиття виготовляли місцеві ткачі⁶. Цехові ножиці теж були незамінним атрибутом кравецької справи. Навіть більше – вони становили собою символ корпорації, через що й представлені в зображеннях цехової символіки⁷. Ножиці були різних розмірів і призначалися для різних видів тканин, залежно від їхньої товщини та величини⁸. Кравецький інвентар був місцевого та імпортного виробництва. Кравецькі ножиці, зокрема, знаходимо в переліку (1767 р.) привізних нюрнберзьких та аугсбурзьких товарів⁹.

Найважливішою складовою кравецького виробництва була сировина. Для пошиття одягу кравці використовували тканини місцевого, й іноземного походження. Львівські ткачі постачали кравцям полотно власного виготовлення. Проте найпопулярнішими були привізні тканини. Цьому сприяло

географічне розташування Львова, який займав особливе місце в торгівлі між Сходом та Заходом і володів правом складу¹⁰. Львівське право складу мало універсальний характер і означало, що не лише східні, але й усі купці з міст, локалізованих на схід від Львова, не могли вивозити непродані товари далі на захід¹¹. Це дозволяло місцевим ремісникам закуповувати на львівському ринку необхідні матеріали для своєї діяльності, а також виготовляти і збувати вироби на експорт¹².

Ян Альнпек так висловився про Львів початку XVII ст.: «[...] Можна побачити натовп купців усіх народів, які напливають до цього міста майже з цілої Європи і Азії, найбільше греків, турків, вірмен, татар, волохів, угорців, німців та італійців. [...] Це місто в достатній кількості постачає цілому польському королівству різні шовкові тканини, килими і пахуче коріння [...]»¹³.

Найдорожчими тканинами, з яких кравці шили одяг для багатих клієнтів – здебільшого представників львівського патриціату, шляхти та духовенства, були шовкові. Найпоширеніші з них – оксамит, атлас, тафта, адамашка, табін. Оксамитову тканину до міста привозили з Османської імперії¹⁴. Оксамит міг мати вигляд грубого, ворсистого матеріалу із золотими та срібними нитками, або бути зовсім гладким – без ворсу та узорів¹⁵. Атлас був турецького, персидського чи індійського походження¹⁶. Адамашка зазвичай виготовлялася в одному кольорі (зеленому, червоному, голубому) та мала візерунок у формі рослинного орнаменту¹⁷. Тафту (китайку) імпортували з Леванту (Сирії,

¹ Turnau I. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku. S. 83.

² Turnau I. Technika polskiego krawiectwa od XIV do pierwszej połowy XIX wieku. S. 220–223.

³ Brożyna G., Kossakowska-Jarosz K. Manuskrypt cechu krawców ze zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu. S. 70–108; Tomczyk D. Dzieje cechu krawieckiego w Opolu do początków XIX wieku // Studia z dziejów rzemiosła Śląska Opolskiego przed epoką kapitalizmu. Opole, 1976. S. 197–220.

⁴ Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій Львова. С. 112.

⁵ Там само. С. 112.

⁶ Там само. С. 333, 339, 344, 360.

⁷ Гавриленко В. Опис львівських цехових печаток та ціх XIV–XVIII ст. // Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: Привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / упоряд. М. Капраль. Львів, 2007. С. 795–800.

⁸ Turnau I. Problematyka badań nad cechami krawieckimi w środkowej Europie w XVI–XVIII wieku. S. 80.

⁹ Інкін В. Ф. Нарис економічного розвитку Львова у XVIII ст. Львів: Вид-во Львівського університету, 1959. С. 53.

¹⁰ Войтович Л. Торгівля й торговельні шляхи // Історія української культури. К., 2002. Т. 2. С. 82; Шиян Р. До історії львівської торгівлі другої половини XVII ст. (за даними митної книги 1669 року) // Львів: місто – суспільство – культура: 36. наук. праць / за ред. О. Аркуші й М. Мудрого. Т. 3. С. 137–149; Charewiczowa Ł. Handel średniowiecznego Lwowa. Lwów: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1925. S. 69.

¹¹ Інкін В. Ф. Нарис економічного розвитку Львова у XVIII ст. С. 47; Lewicki S. Prawo składu w Polsce. Lwów, 1910. S. 33–34, 39–43, 46–47, 53–56, 60–61, 66–68, 74–77, 85–87, 120; Заяць О. А. Негативні явища в міській торгівлі Львова XVII ст. крізь призму скарг поспільства // Історія торгівлі, податків та мита. Дніпро, 2015. № 2 (12). С. 31–55.

¹² Грушевський М. Історія України-Руси. К.; Львів: З друккарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1907. Т. 6. С. 132–133.

¹³ Jan Alnpek i jego «Opis miasta Lwowa» z początku XVII wieku / wyd. S. Rachwał. Lwów: Nakładem redakcji, 1930. S. 39.

¹⁴ Кривонос В. Торгівля левантійським шовком у Львові в XVI – середині XVI ст. // Україна в минулому. К.; Львів, 1996. Вип. 8. С. 123.

¹⁵ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 874.

¹⁶ Кривонос В. Торгівля левантійським шовком у Львові в XVI – середині XVI ст. С. 124.

¹⁷ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 874.

Лівану) та європейських країн, вона була гладкою й різнилася між собою товщиною ниток¹. Різновидом китайки був табін, який вибирали для пошиття весільного та святкового одягу².

У своїй роботі кравці також використовували вовняні тканини, котрі надходили із Західної Європи (Англії, Франції, Нідерландів та Польщі): чамлет (камлот), кір, моравське сукно, фалендиш тощо³. Основна маса західного імпорту йшла через Гданськ. Купець Ю. Маркович у 1747 р. привіз до Львова із Гданська різноманітні матерії: грубе і тонке сукно, білу шотландку, зелений гарус, камлот білий і чорний, партир, венеціанський шовк, гродефур фіолетовий, фланель квітчасту⁴. Поширеною була й тканина з бавовни, з котрої шили сорочки та білизну, а також із конопель і льону. Загалом, за підрахунками В. Інкіна, привізні тканини складали близько 5 % львівського імпорту⁵.

Ціни на матеріали були різними і залежали від їхньої якості та виду товару. Так, станом на 1600–1604 рр. один лікоть фалендишу (73,2 см) коштував 63–77 гривень, лунського сукна – 43–57 гривень, бретлету – 38–43 гривні, каразії 15–20 гривень⁶. Однією з найдорожчих на львівському ринку серед імпортованих із Османської імперії тканин був злотоглав (тканина з вишивкою, виконана тонкою золотою або срібною ниткою по шовковій основі) – 5 талерів за штуку⁷. Гуртова закупівля сировини кравецьким цехом для свого вжитку переважно здешевлювала її. У роздріб тканини обходилися дорожче. І все ж, як стверджує дослідниця Р. Шиян, деякі види привізних тканин були доступними навіть для незаможних міщан і селян – наприклад, каразія (товсте сукно з Іспанії та Сілезії домашнього виробництва)⁸. У 1613 р. була видана навіть заборона носити найдорожчі шовкові тканини тим міщанам Руського воєводства, які не належали до патриціату, під загрозою штрафу – 14 гривень, а в 1620 р. ця сума зросла до 100 гривень⁹.

Разом із привізними тканинами до Львова проникали західні модні тенденції, що відображалося й у роботі кравців. Підтвердженням цьому є нотатки Мартина Грюневега, в яких він стверджує, що «у цьому місті, як і у Венеції, стало звичним зустрічати на ринку людей з усіх країн світу в своїх одягах: угорців у їхніх малих магерках, козаків у великих кучмах, росіян у білих шапках, турків у білих чалмах. Ці всі у довгому одягу, а німці, італійці, іспанці – у короткому»¹⁰.

Отож, іноземні купці, мандрівники, ремісники та інші приїжджі іноземці були носіями західних взірців. Європейські впливи були помітними в одязі, архітектурі, живописі, культурі загалом¹¹. Але не слід забувати і про східний вплив на львівську моду та суспільство, про який писав Я. Дашкевич¹². Адже саме через Львів на Захід потрапляли різноманітні східні товари, у т. ч. тканини й дорогий одяг. Згідно з висновками львівських мистецтвознавців І. Кодлубай та О. Ноги, місцеву моду в ранньомодерний період творили, з одного боку, впливи торгівлі, а з іншого – безпосереднє виробництво у Львові, що зосереджувалося в ремісничому цеху і партацьких майстернях¹³.

Одежа використовувалася не лише з практичною метою, а й для підкреслення майнового та соціального статусу особи¹⁴. Модні тренди спостерігалися здебільшого у вбранні міщан¹⁵, що були представниками різних етносів (поляки, німці, італійці, греки, вірмени, угорці, шотландці), та шляхтичів¹⁶. Вірмени, євреї, православні (згодом – уніати) й католики, облаштовуючи свій приватний матеріальний світ, створювали цікавий симбіоз

¹ Кривонос В. Торгівля левантійським шовком у Львові в XVI – середині XVI ст. С. 125.

² Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 874.

³ Там само. С. 875.

⁴ Інкін В. Ф. Нарис економічного розвитку Львова у XVIII ст. С. 54.

⁵ Там само. С. 50.

⁶ Крип'якевич І. Матеріали до історії торгівлі Львова // Записки Наукового товариства імені Шевченка. 1905. Т. 65. Кн. 3. С. 19.

⁷ Лильо І. Греки на території Руського воєводства у XV–XVIII ст. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 197.

⁸ Шиян Р. Торгівля міст Руського і Белзького воєводств у XVI – першій половині XVII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1994. Т. 228: Праці Історично-філософської секції. С. 138.

⁹ Головацкий Я. О костюмах или народномъ убранствѣ русиновъ или русскихъ въ Галичинѣ и Сѣверовосточной

Венгрии. Петроградъ: Въ типографіи А. А. Краевского, 1868. С. 12.

¹⁰ Ісаєвич Я. Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. Львів, 1980. № 10. С. 109.

¹¹ Білякович Л. Вплив західноєвропейських барокових тенденцій на формування української моди в XVII–XVIII ст. // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: збірник наукових праць. К., 2009. Вип. 9. С. 286–293.

¹² Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом (XIV–XVIII ст.) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1991. Т. 222: Праці Історико-філософської секції. С. 40–41.

¹³ Кодлубай І., Ного О. Нариси з історії львівської моди кінця XIII – початку XX століть. С. 16.

¹⁴ Turska K. Garderoba jako przejaw gustu, stanu majątkowego i statusu społecznego w XVI wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. Warszawa, 2004. Nr. 2. S. 207–217.

¹⁵ Лавренюк О. Характерні особливості одягу городян України (XVI–XVIII ст.) // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: мистецтвознавство. К., 2013. Вип. 28. С. 100.

¹⁶ Чубик Ю. Чоловічий шляхетський одяг як невід'ємний елемент матеріального життя волинської шляхти XVI–XVII ст. (за документами ранньомодерної Волині). С. 83–97.

східної та західної матеріальної культур¹. Натомість селянська одіж суттєво відрізнялася від міщанської, зберігаючи свої традиційні особливості². Львівські кравці мали швидко реагувати на запити суспільства і бути готовими до нових видозмін у техніці шиття. Саме тому кравчики часто вирушали в мандрівки на Захід, аби вдосконалити свою професійну майстерність, покращити вміння та навички.

Польський мислитель XVI ст. Анджей Фрич Моджевський так писав про моду тогочасного суспільства: «в одному і тому ж польському домі одна особа може вдягатися за німецькою модою, друга – за італійською, третя – турецькою. Так, ніби кожний член родини народився в іншій країні. Та найдивніше, що буває навіть та сама особа зранку одягає італійську пелерину, а ввечері – турецьку довгу вечірню сукню в поєднанні із ковпаком та червоними чи білими черевиками»³. Такий опис свідчить про строкатість моди та різноманітні західні і східні тренди.

Львівські кравці могли виконувати замовлення й для польських королів. Так, за правління Казимира IV Ягеллончика львівські райці замовили у кравецьких майстрів шість заячих шуб. Майстерно пошиті шуби справили на монарха гарне враження й опинилися в його гардеробі⁴. Утім, така практика була радше винятком, оскільки королі мали своїх придворних кравців, які обшивали королівський двір. На потреби монарха працювали також ремісники, що володіли привілеєм на сервіторат.

Найпопулярнішими різновидами одягу, який виготовляли кравці, були кожухи, делії, фerezії, гермаки, копеняки, контуші, чамари, курти, плащі, жупани, доломани, безрукавки, сорочки, гаці та сукні⁵. Шили кравці і шуби із сукна, які були поширеними в гардеробах львівських міщан⁶. Львівські жінки та духовенство носили також ментлік – плащ із табіну, атласу, адамашки, оксамиту чи китайки. Загалом міщанський одяг був досить різноманітним, що проявлялося у функціях вбрання, техніці

крою та пошиття, а також у його різнобарвній кольористиці. Поряд із давніми елементами народного костюму (кожухами, кабатами, сорочками тощо) у вжитку з'являються жупани, делії та гермаки, що мали східне походження⁷. Традиційне міщанське вбрання модернізувалося за рахунок привізних тканин та загальноєвропейських впливів.

Ціни на готові кравецькі вироби були досить різноманітними і залежали від вартості матеріалу та трудомісткості роботи. Для прикладу, у XVII ст. львівські кравці брали за пурпуровий кунтуш, обшитий золотом, 70 злотих, за кунтуш із французького сукна – 70 злотих, за жупан адамашковий – 50 злотих⁸. Таку одіж могли дозволити собі багаті патриції чи шляхта і під індивідуальне замовлення. В. Лозинський у своїй праці про міщанство констатує, що львівська еліта мала змогу купувати все, чого бажала, починаючи від горностаїв і соболів, закінчуючи найтоншими індійськими тканинами, ґенуезькими оксамитами та нідерландським мереживом⁹. Одяг, популярний серед ширшого кола міщан, був значно дешевший: жупан із сукна – 2 злотих, кунтуш із сукна – 12 злотих, кунтуш у квіти – 20 злотих, штани – 2–4 злотих тощо¹⁰. Цікаво, що у кравецькому цеху Перемишля у 1626 р. був затверджений перелік із фіксованими цінами на кравецький асортимент виробів, якого мали дотримуватися кравці¹¹.

Окрім пошиття одягу, кравці займалися його ремонтом (перешивали і підшивали). Для прикладу, у реєстрах видатків Богоявленського братства у Львові фіксуються витрати на послуги кравця, котрий лагодив церковний одяг¹². Так, у 1726 р. братчики витратили 6 грошей за фелон (верхній богослужбовий одяг священника без рукавів), 1742 р. – 2 злотих на ремонт священничих риз, у 1747 р. – 4 грошей на нитки для кравця, 1753 р. – 10 злотих та 16 грошей за ремонт двох святкових священничих апаратів (церковний одяг), а у 1771 р. – 4 злотих. Очевидно, такі послуги були поширеними і користувалися ними не лише духовенство, але й міщани, шляхтичі й ін.

¹ Mańkowski T. Polskie tkaniny i haftu XVI–XVII w. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1954. S. 31.

² Стельмашук Г. Український стрій XIV – середини XVII століть у контексті загальноєвропейської моди та стилів. С. 191.

³ Andrzej Frycz Modrzewski. O poprawie Rzeczypospolitej / przekł. E. Jędrkiewicz, wstęp Ł. Kurdybacha, red. naukowa i komentarze S. Bodniak. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953. S. 19–37.

⁴ Jaworski F. Królowie Polski we Lwowie. Lwów, 1912. S. 24.

⁵ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 875–879; Матейко К. І. Український народний одяг: Етнографічний словник. К.: Наукова думка, 1996. 196 с.; Pachonński J. Zmierzch sławieńczy. Z życia mieszczyan w Krakowie w XVII i XVIII wieku. Kraków, 1956. S. 434–480.

⁶ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. S. 126.

⁷ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 881.

⁸ Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.). С. 96.

⁹ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. S. 34; Косміна О. Вбрання української еліти XVII–XVIII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. К., 2015. Вип. 11–12. С. 330–364.

¹⁰ ЦДІАУЛ. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 604. Арк. 1813–1815.

¹¹ Arłamowski K. Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce. S. 164.

¹² Капраль М. Богоявленське братство Львова у XVIII ст.: дослідження та матеріали. Львів: ЛА «Піраміда», 2016. С. 142, 164, 181, 184, 216.

Джерелами, які найповніше розкривають асортимент міщанських¹ і шляхетських² гардеробів, є тестаменти. Вони часто містять дані про різновиди вбрання з детальним його описом і зазначеною собівартістю. У заповіті львівського кравця Христофора Кручковича (1636 р.)³, котрий був цехмістром в цеху протягом трьох каденцій (1629–1631 рр.)⁴ та членом колегії сорока мужів (1630–1631 рр.)⁵ з-поміж переліку майна вирізняється асортимент вбрання: баранячий кунтуш зі срібними гудзиками, туркусовий (небесно-блакитний) кунтуш, вишневий жупан зі срібними гудзиками, кунтуш, підбитий лисячим хутром, жіноча спідниця, сорочки, оксамитова катанка та ін. – загалом вартістю понад 100 злотих⁶. Так, у заповіті львівського міщанина Станіслава Хоїнського зафіксована делія (широкий верхній одяг) з червоної каразії, оздоблена петлицями у вигляді зубців та підшита білим сукном, оцінена в 5 злотих⁷, а в списку речей Андрія Князьовського (1606 р.) фігурує куртка зі шкіри лося, яка коштувала 4 злотих⁸. У тестаменті шевського цехмістра Андрія Карачинського згадується про темно-зелений підшитий кунтуш і темно-зелений жупан, який він заповів своїй сестрі Анастасії⁹.

Вражає своєю різноманітністю і гардероб Якуба Вечоркевича, шевського цехмістра¹⁰, вартість вбрання якого була оцінена у 210 злотих. У шафі шевця були темно-зелений кунтуш з швейцарськими петлицями та зі шнурком і китайковою підшивкою – 40 злотих, фіалковий кунтуш зі швейцарським шнурком – 24 злотих, стара лазурова делія з оксамитовою підшивкою – 20 злотих, старий витертий туркусовий тузлук (пальто) – 10 злотих, фіалковий жупан – 30 злотих, атласовий кафтан – 15 злотих, кіндяковий жупан (з грубого сукна) – 6 злотих, рожевий старий жупан – 8 злотих, старий фіалковий жупан – 3 злотих, рожеві штани

– 12 злотих, старі лазурові штани – 3 злотих¹¹. Тим самим, перелічений асортимент вбрання демонстрував матеріальний стан свого власника, його вподобання, а також тенденції львівської моди та запити міського соціуму.

Цікавим є також опис рухомого майна львівського писаря Войцеха Зимницького, опублікованого Б. Петришак¹². Оцінювання майна проводили цехмістри кравецького цеху Григорій Германович та Якуб Невчас¹³. Серед речей згадується чорна табінова чамара вартістю 70 злотих, вишневий кабат – 12 злотих, червона сорочка, обшита атласом, – 2 злотих, туркусова делія з фалендишу – 24 злотих, чорна чамара з фалендишу – 35 злотих, плудри (штани) – 5 злотих, чорний табіновий індерак (верхній одяг) – 40 злотих та ін.

Багатими на відомості про предмети одягу є посмертні інвентарі італійців, які мешкали у Львові. В їхніх шафах були вироби і з міського кравецького цеху, шиті на замовлення, й імпортного походження. До верхнього одягу італійця Йоана Баптиста, зокрема, належали чорний жупан та старий жупан, чорна делія та коричнева фалендишова делія, підшита вовчим хутром, копиняки за 5 флоринів та вишневий турецький копеняк із мухажру за 20 флоринів, 10 сорочок тощо¹⁴.

В інвентарі архітектора Амброзія Прихильного мовиться і про одягу його дружини Доротеї. Вона носила чорну сукняну катанку, підшиту кроликами, лазуровий чамлітовий летник та старий вишневий летник, лазурову обличисту сукню з адамашковим кшталтом, баранячий шорц, 14 бавовняних простих хуст, 12 кошульок (сорочок), 5 нижніх кошуль, 5 фартухів, 12 чоловічих кошуль та 2 полотняні убрання¹⁵. Як довідуємося з цих документів, італійці використовували у своєму побуті різноманітні елементи одягу. Їхнє вбрання зазвичай було дорогим і виготовлялося під індивідуальне замовлення.

Таким чином, львівська кравецька корпорація, володіючи монопольним правом на пошиття одягу й інших предметів кравецького виробництва, перебувала в епіцентрі модних впливів із Сходу та Заходу. Місцеві кравці виконували замовлення на різний смак та гаманець, обшиваючи всі верстви тогочасного суспільства. У цеху існувала певна спеціалізація між його членами, базована на роз-

¹ Кочеркевич Я. Заповіти львівських міщан XVII ст. // Архіви України. К., 2009. № 5. С. 135–158.

² Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття (На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2006. Т. 252: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 663–686; Її ж. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2010. Т. 260: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 74–87.

³ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 1. Спр. 281. 5 арк.

⁴ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 649. Арк. 30, 41, 56.

⁵ Там само. Арк. 38, 52–53.

⁶ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 1. Спр. 281. 5 арк.

⁷ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 389. Арк. 1033.

⁸ Замостяник І. В. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI – початку XVII ст. С. 878.

⁹ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 83. Арк. 1833–1835.

¹⁰ ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 88. Арк. 796.

¹¹ Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. С. 128.

¹² Петришак Б. «Лицар пера і каламаря» – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639 рр.). Львів, 2011. С. 166–167.

¹³ Там само. С. 79.

¹⁴ Нишпор М. Щоденне життя італійців у Львові наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. (На матеріалах заповітів та інвентарів майна) // Український історичний журнал. К., 2007. № 4. С. 57.

¹⁵ Там само. С. 58.

поділі роботи між майстрами різних етно-конфесійних груп, які працювали з різними видами тканин. Ціни на їхні вироби були строкатими і залежали від якості та вартості сировини і техніки шиття. Кравці створювали одяг, який не тільки

виконував практичну функцію, але й був складовою матеріальної культури, репрезентував статус особи в суспільстві, підкреслюючи її індивідуальність.

References

- Bilyakovich L. Vpliv zahidnoyevropejskih barokovih tendencij na formuvannya ukrayinskoyi modi v XVII–XVIII st. // *Ukrayinske mistectvoznnavstvo: materiali, doslidzhennya, recenziyi: zbirnik naukovih prac. K., 2009. Vip. 9. S. 286–293.*
- Vinnichenko O. Zapoviti shlyahiti Ruskogo voyevodstva pershoji polovini XVIII stolittya (Na materialah relya-?ijnih knig Lvivskogo grodskogo sudu) // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. Lviv, 2006. T. 252: Praci Komisiyi specialnih (dopomizhnih) istorichnih disciplin. S. 663–686.*
- Vinnichenko O. Spadkuvannya za zapovitom v ukrayinskih zemlyah: geneza i pravova reglamentaciya u shlyahetskому seredovishi Rechi Pospolitoi // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. Lviv, 2010. T. 260: Praci Komisiyi specialnih (dopomizhnih) istorichnih disciplin. S. 74–87.*
- Vojtovich L. Torgivlya j torgovelni shlyahi // *Istoriya ukrayinskoyi kulturi. K., 2002. T. 2. S. 81–92.*
- Gavrilenko V. Opis lvivskih cehovih pechatok ta cih XIV–XVIII st. // *Ekonomichni privileyi mista Lvova XV–XVIII st.: Privileyi ta statuti remisnichih cehiv i kupeckih korporacij / uporyad. M. Kapral. Lviv, 2007. S. 795–800, 8 tabl.*
- Golovackij Ya. O kostyumah ili narodnom ubranstvѣ rusinov ili russkih v Galichinѣ i Sѣverovostochnoj Vengrii. Petrograd: V tipografi A. A. Kraevskago, 1868. 67 s.
- Grushevskij M. Istoriya Ukrajini-Rusi. K.; Lviv: Z drukarni Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka pid zaryadom K. Bednarskogo, 1907. T. 6. 667 s.
- Dashkevich Ya. Ukrajina na mezhi mizh Shodom i Zahodom (XIV–XVIII st.) // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. Lviv, 1991. T. 222: Praci Istoriko-filosofskoyi sekciyi. C. 28–44.*
- Ekonomichni privileyi mista Lvova XV–XVIII st.: privileyi ta statuti remisnichih cehiv i kupeckih korporacij Lvova: [Zb. dok.] / uporyad. M. Kapral. Lviv: LA «Piramida», 2007. LI, 816 s., 8 il. (Monumenta Leopolitana. Lvivski istorichni pam'yatki. T. 4).
- Zamostyanik I. V. Cholovichij odyag lvivskih mishan kincyа XVI – pochatku XVII st. // *Narodoznachchi zoshiti. Lviv, 2016. № 4. S. 873–883.*
- Zayac O. A. Negativni yavisha v miskij torgivli Lvova XVII st. kriz prizmu skarg pospilstva // *Istoriya torgivli, podatki ta mita. Dnipro, 2015. № 2 (12). S. 31–55.*
- Inkin V. F. Naris ekonomichnogo rozvitku Lvova u XVIII st. Lviv: Vid-vo Lvivskogo universitetu, 1959. 92 s.
- Isayevich Ya. Najdavnishij istorichnij opis Lvova // *Zhovten. Lviv, 1980. № 10. S. 105–114.*
- Kapral M. Bogoyavlenske bratstvo Lvova u XVIII st.: doslidzhennya ta materialy. Lviv: LA «Piramida», 2016. XCV, 328 c. (Lvivski istorichni praci. Dzherela. Vip. 7).
- Kapral M. Lyudi korporaciyi: Lvivskij shevskij ceh u XVII–XVIII st. Lviv, 2012. 552 s. (Lvivski istorichni praci. Doslidzhennya. Vip. 5).
- Kis Ya. P. Promislovist Lvova u period feodalizmu (HIII–HIH st.). Lviv: Vid-vo LDU, 1968. 234 s.
- Kodlubaj I., Noga O. Narisi z istoriyi lvivskoyi modi kincyа XIII – pochatku XX stolit. Istoriko-mistectvoznachchij aspekt. Lviv, 1999. 156 s.
- Kosiv R. Ikonografiya ukrayinskih cehovih horugov XVIII–XIX st. // *Pam'yatki Ukrajini. Istoriya ta kultura. Naukovij chasopis. K., 2008. № 2. S. 86–90.*
- Kosmina O. Vbrannya ukrayinskoyi eliti XVII–XVIII st. // *Socium. Almanah socialnoyi istoriyi. K., 2015. Vip. 11–12. S. 330–364.*
- Kocherkevich Ya. Zapoviti lvivskih mishan XVII st. // *Arhivi Ukrajini. K., 2009. № 5. S. 135–158.*
- Krivos V. Torgivlya levantijskim shovkom u Lvovi v XVI – seredini XVI st. // *Ukrayina v minulomu. K.; Lviv, 1996. Vip. 8. S. 117–135.*
- Krip'yakevich I. Materiali do istoriyi torgivli Lvova // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. 1905. T. 65. Kn. 3. S. 1–46.*
- Lavrenyuk O. Harakterni osoblivosti odyagu gorodyan Ukrajini (XVI–XVIII st.) // *Visnik Kiyivskogo nacionalnogo universitetu kulturi i mistectv. Seriya: mistectvoznnavstvo. K., 2013. Vip. 28. S. 94–100.*
- Lilo I. Greki na teritoriyi Ruskogo voyevodstva u XV–XVIII st. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2019. 384 s.
- Matejko K. I. Ukrayinskij narodnij odyag: Etnografichnij slovník. K.: Naukova dumka, 1996. 196 s.
- Nishpor M. Shodenne zhittya italijciv u Lvovi naprikinci XVI – u pershij polovini XVII st. (Na materialah zapovitiv ta inventariv majna) // *Ukrayinskij istorichnij zhurnal. K., 2007. № 4. S. 51–69.*
- Petrishak B. «Licar pera i kalamarya» – pisar mista Lvova Vojceh Zimnickij (1583–1639 rr.). Lviv, 2011. 208 s. (Lvivski istorichni praci. Doslidzhennya. Vip. 3).

Rudik L. R. Kostyum vishih staniv suspilstva Lvova XVII–XVIII st. u zbirkah lvivskih muzeyiv ta istorichnogo arhivu // *Visnik HDADM. Harkiv, 2007. № 6. S. 144–153.*

Socialna borotba v misti Lvovi v XVI–XVIII st.: Zb. dok. / pid red. Ya. P. Kisya. Lviv: Vidavnictvo Lvivskogo universitetu, 1961. 444 s.

Stelmashuk G. Ukrayinskij strij XIV – seredini XVII stolit u konteksti zagalnoyevropejskoyi modi ta stiliv // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. Lviv, 2001. T. 242: Praci Sekciyi etnografiyi ta folkloristiki. S. 189–202.*

Timoshenko L. Kniga protokoliv drogobickogo kraveckogo cehu (XV – pochatok XIX st.): zagalna harakteristika ta informativnij potencial pam'yatki // *Drogobickij kraveznavchij zbirnik. Drogobich, 2017. Vip. 3. S. 21–30.*

Centralnij derzhavnij istorichnij arhiv Ukrayini u m. Lvovi (dali – CDIAUL). F. 9. Op. 1. Spr. 604. 2342 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 1. Spr. 281. 5 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 26. 1474 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 83. 2109 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 88. 1945 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 389. 2109 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 613. 386 ark.

CDIAUL. F. 52. Op. 2. Spr. 649. 327 ark.

Chubik Yu. Cholovichij shlyahetskij odyag yak nevid'yemnij element materialnogo zhittya volinskoyi shlyahiti XVI–XVII st. (za dokumentami rannomodernoyi Volini) // *Ukrayina u svitovij istoriyi. 2014. № 4 (53). S. 83–97.*

Shiyan R. Do istoriyi lvivskoyi torgivli drugoyi polovini HVII st. (za danimi mitnoyi knigi 1669 roku) // *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: Zb. nauk. prac / za red. O. Arkushi j M. Mudrogo. T. 3. S. 137–149 (Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya istorichna. Spec. vipusk)*

Shiyan R. Torgivlya mist Ruskogo i Belzkiego voyevodstv u XVI – pershij polovini XVII stolittya // *Zapiski Naukovogo tovaristva imeni Shevchenka. Lviv, 1994. T. 228: Praci Istorichno-filosofskoyi sekciyi. S. 123–159.*

Andrzej Frycz Modrzewski. O poprawie Rzeczypospolitej / przekl. E. Jedrkiewicz, wstep L. Kurdybacha, red. naukowa i komentarze S. Bodniak. Warszawa: Panstwowy Instytut Wydawniczy, 1953. 676 s.

Arlamowski K. Dzieje przemyskich cechow rzemieslnicznych w dawnej Polsce. Przemysl: Odbito czcionkami Drukarni Jana Lazora, 1931. 252 s.

Brozyna G., Kossakowska-Jarosz K. Manuskrypt cechu krawcow ze zbiorow Archiwum Panstwowego w Opolu. Edycja krytyczna. Opole: Archiwum Panstwowe w Opolu, 2016. 158 s.

Charewiczowa L. Handel sredniowiecznego Lwowa. Lwow: Zaklad Narodowy imienia Ossolinskich, 1925. 156 s.

Charewiczowa L. Lwowskie organizacje zawodowe z czasow Polski przedrozbiorowej. Lwow: Wyd-wo Zakladu Narodowego Imienia Ossolinskich, 1929. 196 s.

Drazkowska A. Historia bielizny od XIV do konca XIX wieku. Torun: Wyd-wo nauk. UMK, 2017. 304 s.

Drazkowska A. Odziez dzieciaca w Polsce w XVII i XVIII wieku. Torun: Wyd-wo nauk. UMK, 2007. 260 s.

Jan Alnpek i jego «Opis miasta Lwowa» z poczatu XVII wieku / wyd. S. Rachwal. Lwow: Nakladem redakcji, 1930. 55 s.

Jaworski F. Krolowie Polski we Lwowie. Lwow, 1912. 136 s. (Biblioteka Lwowska. T. 5.).

Lewicki S. Prawo skladu w Polsce. Lwow, 1910. 200 s.

Lozinski W. Patrycyat i mieszczanstwo lwowskie w XVI i XVII wieku / wyd. drugie znacznie pomnozone z 107 rycinami w tekscie. Lwow, 1892. 434 s.

Mankowski T. Polskie tkaniny i haftu XVI–XVII w. Wroclaw: Zaklad Narodowy imienia Ossolinskich, 1954. 184 s.

Pachonski J. Zmierch slawietnych. Z zycia mieszcyan w Krakowie w XVII i XVIII wieku. Krakow, 1956. 532 s., 40 tabl.

Tomczyk D. Dzieje cechu krawieckiego w Opolu do poczatkow XIX wieku // *Studia z dziejow rzemiosla Slaska Opolskiego przed epoka kapitalizmu. Opole, 1976. S. 197–220.*

Turnau I. European occupational dress from the fourteenth to the eighteenth century. Warsaw, 1994. 202 p.

Turnau I. Odziez mieszczanstwa warszawskiego w XVIII wieku. Wroclaw; Warszawa; Krakow, 1967. 404 s.

Turnau I. Problematyka badan nad cechami krawieckimi w srodkowej Europie w XVI–XVIII wieku // *Roczniki dziejow spolecznych i gospodarczych. Warszawa; Poznan, 1990. T. L (za rok 1989). S. 77–88.*

Turnau I. Rzemiosla wlokiennicze, odziezowe i skornicze w latach 1655–1795 // *Z dziejow rzemiosla warszawskiego / red. B. Grochulska i W. Prus. Warszawa, 1983. S. 167–217, 222–243, 251–269.*

Turnau I. Technika polskiego krawiectwa od XIV do pierwszej polowy XIX wieku // *Analecta. Warszawa, 2000. R. IX. Z. 2. S. 201–223.*

Turska K. Garderoba jako przejaw gustu, stanu majatkowego i statusu spolecznego w XVI wieku // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. Warszawa, 2004. Nr. 2. S. 207–217.*

Received 06 July 2020

Accepted 25 July 2020